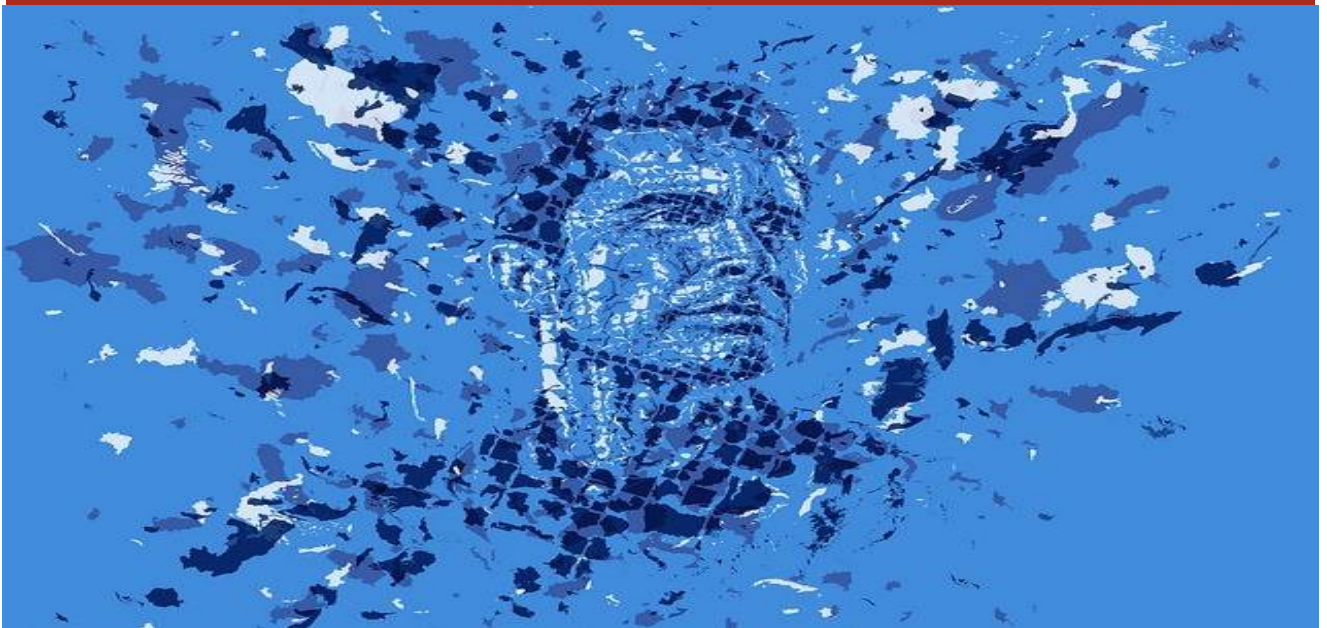

ТЕМА 8. ОСОБИСТІТЬ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

**Основні ключові поняття і терміни, які повинен ЗАСВОЇТИ студент,
вивчаючи цю тему**

- індивід;
- потреби;
- рольовий набір;
- соціалізація;
- соціальні типи особистості;
- агенти соціалізації;
- особистість;
- ціннісні орієнтації;
- соціальна роль;
- структура особистості.

1. ОСОБИСТІТЬ. СОЦІАЛЬНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ.

Щоб правильно розуміти місце окремої особи в суспільстві, слід розібратись у таких термінах, як людина, індивід, індивідуальність, особистість.

Людина – істота біологічна і соціальна, яка уособлює найвищий щабель розвитку живих організмів на Землі, суб'єкт свідомої діяльності й культури.

Індивід – це поняття вживається у значенні «конкретна людина», окремий представник людського роду, коли необхідно підкреслити, що мова йде не про все людство загалом і не про будь-яку людину в ньому; представник конкретної групи (робітник, підприємець).

Особистість (особа) – втілення конкретних історичних суспільних відносин і творець цих відносин залежно від своїх неповторних якостей і становища у суспільстві.

Індивідуальність – те особливе і специфічне, що відрізняє одну людину з-поміж інших, включно з її природними і соціальними, фізіологічними і психічними, успадкованими та набутими якостями.

Головна характеристика особи – її діяльність (взаємодія), основним генератором якої є мотиви. **Мотиви** – це конкретне внутрішнє спонукання до дії, яке безпосередньо ситуативно визначає поведінку людей. Мотиви є відображенням у свідомості людей їхніх об'єктивних і суб'єктивних потреб та інтересів у досягненні благ, здійсненні бажань, забезпеченні умов для діяльності.

Ієрархія потреб людини (за А. Маслоу)

Рівні потреб	Вид потреб	Зміст потреб
6	Духовно-культурні	Потреби в нових знаннях, самопізнанні, пізнанні філософії, наук, мистецтва
5	Особистісні	Потреби в самовираженні, самореалізації, виявленні себе як самостійної, творчої особистості
4	Престижні	Потреби в особистому і сімейному добробуті, гарній освіті, надійній праці, службовому зростанні, у визнанні й повазі з боку інших
3	Соціальні	Потреби в любові, дружбі, спілкуванні з іншими людьми, в належності до певного кола людей, країни, держави
2	Екзистенціальні	Потреби в самозбереженні, особистій безпеці, стабільності свого існування, впевненості у завтрашньому дні
1	Фізіологічні	Найсуттєвіші потреби, що забезпечують життєдіяльність, – у воді, їжі, одязі, житлі, повітрі, сні, відпочинку

Соціальні якості особистості – сукупність соціально-психологічних властивостей і рис особи, певним чином взаємозв'язаних і зумовлених типом соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних соціально-історичних умовах і обставинах. Такі якості виявляються тільки у взаємодії з іншими людьми, в певних соціальних ситуаціях, в конкретних вчинках, справах, оцінках, тобто в діяльності та продуктах цієї діяльності.

Найбільш значущі соціальні якості особистості

Самосвідомість – виділення індивідом самого себе із соціального оточення, усвідомлення себе як «Я», що протистоїть «іншим» і разом з тим нерозривно пов'язане з ними.

Активність – здатність особистості виконувати самостійно, енергійно й інтенсивно соціально значущі дії, які проявляються в спілкуванні з іншими, в спільних або індивідуальних справах, творчості.

Самооцінка – оцінювання особистістю самої себе, своїх можливостей, здібностей, місця, яке вона посідає серед інших людей.

Інтереси – спонукальний механізм пізнання і діяльності особистості, який підштовхує її до більш глибокого ознайомлення з новими фактами, подіями, теоріями в будь-якій сфері діяльності, а також до перетворень у тій чи іншій сфері відповідно до своїх потреб, уявлень, цілей.

Спрямованість – сукупність стійких мотивів, які орієнтують діяльність особистості незалежно від соціальних ситуацій, в яких вона перебуває; націленість особистості на досягнення певної мети.

Переконання – особистісні соціально-психологічні потреби, в основі яких лежать певні уявлення, ідеї, принципи, що визначають ставлення людини до дійсності і спонукають її діяти відповідно до своїх ідеалів, принципів, поглядів, світогляду.

Установка – соціальна характеристика особистості, яка виражає її готовність до активної діяльності в певній життєво важливій для неї сфері соціальної дійсності – в економічній, політичній, науковій тощо.

Ціннісна орієнтація – сукупність соціальних благ, які виступають у ролі мети життя і основних засобів її досягнення, внаслідок чого вони набувають функцію регуляторів соціальної поведінки людини.

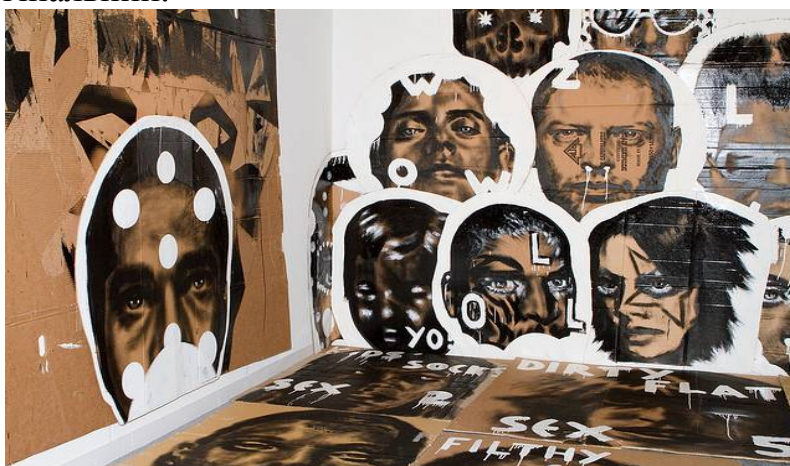
Ідентичність – соціальна характеристика, яка є результатом свідомого і емоційного самоототожнення індивіда з іншими людьми, соціальною спільнотою. Ідентичність виступає як прояв і результат ідентифікації – процесу ототожнення особистістю самої себе з певною політичною, етнічною, територіальною, мовною, релігійною спільнотою.

Соціальні якості – це складна соціальна структура особистості, в якій кожен компонент пов'язаний з усіма іншими компонентами і перебуває у постійній взаємодії з ними.

Компоненти структури особистості

Когнітивний	(<i>Kognitiv</i>): думки, переконання, сприйняття, пам'ять
Емоційний	Любов, ненависть, заздрощі, симпатії, гнів, гордість
Поведінковий	(<i>Behavioral</i>): уміння, навички

В. Ядов, вказуючи на те, що соціальний тип особистості – це продукт історико-культурних і соціально-економічних умов життя людей, робить висновок про існування трьох основних соціальних типів особистості: базовий, модальний і маргінальний.

Тип особистості	Характерні риси особистості
Базовий	Людина, яка характеризується повним розумінням і виконанням соціально-правових і моральних норм (конституція, закони, традиції)
Модальний	Особа, яка посідає домінуюче становище у суспільстві, соціальній групі, іншій спільності
Маргінальний	Людина (особа), яка залишила своє соціальне середовище (соціальну

	групу, націю, країну, державу) і адаптується в інше соціальне середовище
Ідеальний	Індивід з сукупністю рис, якостей, які сучасники хотіли б бачити в людині. Наприклад, особи, які суспільством вважає за святих
Реактивний	Тип особистості, який в своїх основних рисах і вчинках залежить від різноманітних зовнішніх впливів, із яких він не в змозі виділити найбільш суттєві, важливі, внаслідок чого найчастіше «пливе за течією», а в своїх невдачах звинувачує обставини
Проактивний	Тип особистості, здатної за будь-яких обставин активно втілювати в життя свою особисту лінію поведінки, впливати на оточення і на зовнішні обставини, досягати власної мети в житті
Кримінальний	Дуже поширений у кризовому і перехідному стані розвитку суспільства тип людини, що знає, як правило, основні норми, закони, правила поведінки, але порушує їх задля власних корисливих цілей

Соціальні типи особистості – це певний фіксований набір соціальних властивостей людини, що виявляється у її свідомості й поведінці.

2. ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.

Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості.

Погляди різних вчених на феномен особистості

Вчені	Концепції
Ч. Кулі	Людське «Я», що відкривається через реакції інших, отримало назву «Дзеркального Я»
Дж. Мід	«Узагальнений інший» являє собою загальні цінності й стандарти поведінки певної групи, які формують у членів цієї групи індивідуальний «Я-образ». Індивід у процесі спілкування ніби стає на місце інших індивідів і бачить себе іншою особистістю
А. Халлер	«Значущий інший» – особистість, схвалення якої даний індивід домагається, чий вказівки приймає (батьки, хороші вчителі, друзі, популярні особи)

Розрізняють дві форми соціалізації: спрямована і неспрямована.

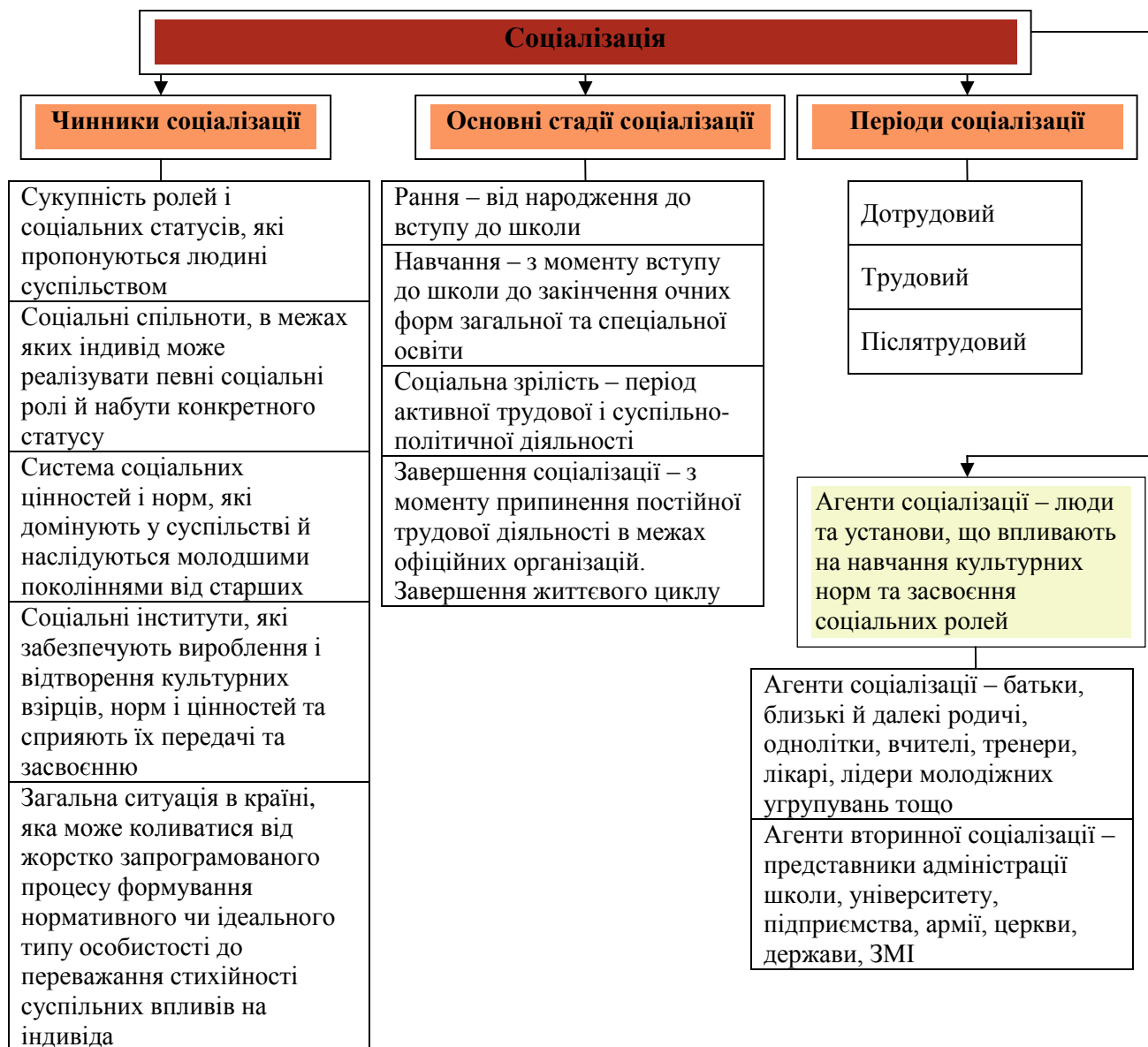
Неспрямована соціалізація – стихійне, ніби «автоматичне» формування певних соціальних якостей в процесі та внаслідок перебування індивіда в безпосередньому соціальному оточенні – у колі сім'ї, однолітків, колег, на стадіоні в період футбольного матчу, на ринку.

Спрямована соціалізація – спеціально розроблена суспільством, його певними інститутами та організаціями система впливу на особистість, з метою сформувати її згідно з домінуючими в даному суспільстві цінностями, ідеалами, інтересами та цілями. Одним із важливих засобів спрямованої соціалізації є виховання – процес свідомого організованого, цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку особистості, що розвивається, з метою формування у неї певних понять, ціннісних орієнтацій, принципів, соціальних установок і підготовки її до активної виробничої, суспільної та культурної діяльності.

Кожен раз, коли відбувається перехід на нову сходинку, людина включається в процес перенавчання для безболісного вступу в новий цикл розвитку суспільства. Цей процес розпадається на два етапи:

Десоціалізація – відчуження від старих цінностей, норм, ролей і правил поведінки.

Ресоціалізація – етап навчання нових цінностей, норм, ролей і правил поведінки, які приходять на зміну старим.

Соціально-психологічні механізми соціалізації

Ідентифікація	Ототожнення індивіда з деякими людьми чи групами, що дозволяє засвоювати різноманітні норми і форми поведінки, які властиві оточенню
Наслідування	Свідоме або несвідоме відтворення індивідом моделі поведінки, досвіду інших людей
Переконання	Несвідоме відтворення індивідом внутрішнього досвіду, думок, почуттів і психічного стану тих людей, з якими він спілкується

Соціальна фасилітація («полегшення»)	Стимуляція впливу поведінки одних людей на діяльність інших, унаслідок чого вони діють більш вільно й інтенсивно
Конформність	Усвідомлення розбіжності власних думок з думками людей, які оточують індивіда, і зовнішнє погодження з ними. Реалізується в поведінці

Форми соціалізації

Соціальна адаптація – пристосування індивіда до рольових функцій, соціальних норм, певних соціальних спільнот і реальних умов функціонування	Інтеріоризація – формування внутрішньої структури психіки і свідомості індивіда за допомогою засвоєння знань соціальних норм і цінностей
---	---

Агенти й інститути соціалізації виконують дві функції:

- 1) навчають дітей культурних норм і зразків поведінки;
- 2) контролюють, наскільки глибоко і правильно засвоєні соціальні норми та ролі.

У зв'язку з цим, винагорода і покарання – головні елементи соціального контролю – одночасно є ефективними засобами соціалізації.

У процесі соціалізації та активної діяльності особи формується найважливіша її характеристика – самосвідомість, яка несе в собі відбиток реальних, ідеальних і фантастичних образів та уявлень. Стадії формування самосвідомості визначаються реальними стадіями розвитку людини (дитинство, юність, зрілість). Перехід від однієї стадії до іншої дуже складний. Він супроводжується, зазвичай, руйнуванням попередніх форм саморозуміння, виникненням, формуванням якісно нових уявлень індивіда про себе, своє місце, роль і відповідальність у суспільстві, в соціальній групі, у реальних умовах життєдіяльності.

Додаткова література

1. Общество переживаний. 7 фактов о трансформации жизненных установок современного человека <http://postnauka.ru/faq/6214>

